

Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler

Abdülhamit BİRİŞİK*

Özet

Mevdûdî, yazdığı eserleri ve yürüttüğü faaliyetleri ile kendi sınırlarını aşan ilim ve fikir adamlarından biridir. O, klasik İslâmî ilimleri asrın icaplarına göre yeniden ele alıp gelenekten kopmadan birlikte harmanlamış, elde ettiği sonuçları modern bir üslup ile sunmuştur. Onun Kur'ân yorumunun aynası olan Tefhîmü'l-Kur'ân'da ortaya koyduğu performansın dayanaklarının iyi irdelenmesi toplumsal tefsir yazını projelerine yol gösterici bir mahiyet arz edecektir. Bu gayeye hizmet etmesi mülahazasıyla makalemiz Mevdûdî'nin Kur'ân yorumundaki temel dinamiklerinin ortaya çıkarılmasına hasredilmiştir. Mevdûdî ile ilgili yaptığımız muhtelif türden çalışmaların bir muhassalası olan makale ona yönelik bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Bu türden makalelerin tefsir sahibi muhtelif yazarlar ile ilgili de hazırlanmasının yararlı olacağını düşündüğümüzden makalemiz bir bakıma bu nevi çalışmalar için bir şablon özelliği de arz etmektedir.

Abstract

Basic Dynamics That Shape Abu'l-A'la Maududi's Interpretation of the Qur'an

Maulana Maududi, being from those scholars who were known with their several studies and activities not only in their

* Doç. Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, abdulbir@gmail.com.

homeland but also outside of their countries, has presented Islam in a modern form after mixing the needs of time with classical Islamic sciences and knowledge. A deep study on the basis of Maududi's performance that is showed in the Tafheem al-Qur'an -mirror of Maududi's interpretation of the Qur'an-, will give guidance to social Qur'anic interpretation projects in the Muslim society. Therefore, this article aims to explain Maududi's basic dynamics of his interpretation of the Qur'an. Being derived from our different type of previous studies on Maududi, this article, at the same time, will show an entire approach to personality of Maududi. Same type articles on different authors of Tafsir books could be written in recent times, so, our article can be seen as a model for such articles in future.

Anahtar Kelimeler: Mevdûdî, Kur'ân, Tefsir, Temel Dinamikler, Toplum, Zaman ve Mekan Faktörleri, Bütüncül Yaklaşım, Üslup, Kişilik, Dünya Görüşü.

Key Words: Maududi, Qur'an, Tafsir, Basic Dynamics, Society, Time and Place Factors, Entire Approach, Style, Personality, World View.

A. Giriş

Tefsir tarihi araştırmalarında dönemsel değişimlerin, siyasî olayların ve sosyo-kültürel faktörlerin ciddiyetle incelenmesi gerekir. Bu, tefsir yazan âlimin hangi konuların tartışıldığı bir dönemde yetiştiğini ve hangi düşünceleri dillendiren hocalardan feyiz aldığını öğrenebilmemiz açısından çok önemlidir. Meselâ, İbn Kesir'in ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin ortaya koyduğu Kur'ân yorumu değerlendirilirken İbn Teymiyye'nin onlar üzerindeki etkisi ve dönemsel diğer faktörler göz ardı edilemez. Müfessirin zihnini şekillendiren dinî, fikrî, siyâsî ve sosyal faktörlerin iyi tahlil edilmesi yazdığı tefsirin doğru anlaşılmasına doğrudan katkı sağlar. Tarih çalışmalarında ve diğer sosyal bilimlerde sıkça dile getirilen *anakronizmin* burada da karşımıza çıkması muhtemeldir. Yani, Hasan-ı Basrî'yi, Cârullah ez-Zemahşerî'yi ve İbn Kesir'i bugün bizimle yaşayan ve aynı şartları paylaşan bir insan imiş gibi düşünüp ortaya koyduğu tefsiri bu gözle değerlendirirsek aradaki tarihi mesafeyi hiçe sayıp onu günümüze taşıma hatası yaparız. İnsanlar her dönem ve zaman için geçerli olabilecek ortak bir takım davranışlar sergiledikleri gibi farklı dönemlere mahsus farklı davranışlar da sergilerler. Sadece zamanlar ve dönemler değil mekanlar da insanları düşüncelerini ortaya koyma bakımından etkilerler. İmâm-ı Şâfiî'nin Mısır'a gelmeden önceki düşünceleri ile geldikten sonraki düşüncelerinin farklılık arz ettiği kaynaklarımızda

uzun uzun yazılır. Bu, Mısır şartlarının Hicaz şartlarından oldukça farklı olmasındandır. İmâm-ı A'zam Küfe'de değil de Endülüs'te olsaydı belki fikhında bazı temel konular farklı olabilirdi.

Tefsir tarihi araştırmalarında yukarıda arz ettiğimiz türden *farkında oluş* hâli müfessiri değerlendirirken, değerlendirmelerin daha gerçekçi olmasını sağlar ve tefsire yüklenen misyonu doğru tespite yardımcı olur. Bu makale ana hatlarıyla özel bir zaman diliminde özel bir coğrafyada bulunan bir âlimin ortaya konduğu Kur'ân ve tefsir düşüncesinin nasıl şekillendiğini tespite yönelik mütevazı bir çaba olarak görülebilir. Zira makalede söz konusu edeceğimiz Mevdûdî, çok uzun bir zaman Müslümanların hakimiyetinde iken İslâm'a taban tabana zıt bir anlayışın idaresi altına giren Hint alt kıtasında yetişen ve bilgi üretmeye başlayan bir âlimdir. 1947 sonrasında kurulan Pakistan İslâm devletinde ise teori ile pratiğin nasıl farklı şeyler olduğunu görüp büyük sıkıntılar çekmiştir. Onun Kur'ân ve tefsir düşüncesinin kendisinden yüzlerce yıl önce yaşamış olanların düşüncelerinden farklı olması gayet tabii bir durumdur. Pek çok alanda söz söyleyen ve eser telif eden Mevdûdî'nin tefsir alanına yoğunlaşmış sadece o alanda fikir üretmesini beklemek ve bunu zorunlu olarak görmek, bugün kendisini minnetle andığımız Gazzâlî'yi sadece kelimelerle ilgilenmediği, tefsir, hadis, fıkıh, felsefe, eğitim gibi branşlarda da faaliyet gösterdiği için ayıplamak gibi bir şey olur. Halbuki âlimler toplumların aynası gibidirler. Toplumsal olaylar, değişimler ve talepler onları bu konulara ilgi duyma noktasında mecbur bırakabilir.

Osmanlı'nın sonu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yarısında kendisini bütün önemli işlerde ve olaylarda gördüğümüz Mehmet Akif Ersoy da böylesi bir kişiliğe sahiptir. O, toplumun içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve dini durumu gözlemleyerek pek çok işin içerisinde aktif bir şekilde yer almıştır. Yeri gelmiş devletçe verilen bir görevi icra etmek üzere Yemen'e gitmiş ve buralarda yaşayan Arap kabileleri arasında dolaşmış onları Osmanlı Devleti yanında tutmaya gayret sarf etmiş; yeri gelmiş Almanya'da esirleri eğitip, istihbarat işlerinde bulunmuştur, yeri gelmiş Kurtuluş Savaşımızda mücahitleri coşturmuş, yeri gelmiş duygu ve düşüncelerini şiirlerle ortaya koymuştur. O, "baytarlık nere!! Kur'ân tercümesi nere!!" dememiş bu kadar işi arasında Kur'ân tercümesi ve tefsiri ile de ilgilenmiş ve Abduh'un temsil ettiği Mısır tefsir ekolünün düşüncelerini Türkiye'ye taşımıştır. Mehmed Âkif'in muasırı diğer ilim ve fikir adamlarına baktığımızda bunların Akif'ten çok farklı olmadığını görürüz. Çünkü dönem karışıktır, Toplumun problemlerini çözmek için insanın birden fazla işe birlikte koşması gerekiyor. Bu türden şahsiyetler bu neviden işlere koşarlarken her

zaman birilerinin yönlendirmesini ve talebini beklemezler. Kendileri - müspet anlamıyla söyleyecek olursak- bir bakıma “durumdan vazife çıkarırlar”.

Ortaya koyduğu Kur'ân düşüncesi, Kur'ân yorumu ve İslâm algısı ile yirminci yüzyıldaki Müslümanları bir hayli etkilemiş olan Mevdûdî'nin düşünce dünyasının gerisine gitmek ve düşünce dünyasını oluşturan dinamikleri irdelemek maksadıyla kaleme alınan bu makalede, daha çok onun Kur'ân ve tefsir düşüncesi üzerinde yoğunlaşılacak ve bu düşünceleri ortaya çıkaran faktörlere temas edilecektir.

B. Yetişme Dönemindeki Toplumsal Yapı ve Mevdûdî'nin İliği Alanları

1857 sonrası Hint alt kıtası ile 1910 sonrası Osmanlı coğrafyası birçok benzer yanlar ve yönler taşımaktadır. Belki İngilizlerin 1857'de Hindistan Yarımadasını Babürlülerin hâkimiyetinden çıkarıp yönetimleri altına alması ile Hindistan için erken bir Kurtuluş savaşı başlamış oluyordu. Türkler ise geniş Osmanlı coğrafyasında her geçen gün koparılan bir kara parçası ve bunun üzerinde kurulan bir devlet ile uğraştırılacak, en sonunda da ana kara parçasında varoluş ve ölüm-kalım mücadelesi verecekti. Çok uzun yıllar dışarıdan gelen güçlerin yönetimi altında hayatiyetini sürdüren Hindu dinine mensup bazı Hintliler için İngilizler'in gelmesi kendileri için “*efendî*”nin adının değişmesinden öte bir şey değildi. Ancak Müslümanlar için bu, Hint coğrafyasında takriben 760 yıldır şu ya da bu şekilde devam eden İslâm Hâkimiyeti'nin ortadan kalkarak İslâm düşmanı bir unsurun gelip bölgeye yerleşmesi ve başlarına buyruk bu bölgeyi ve Müslümanları yönetmesi anlamı taşıyordu. Bu sebeple yönetimde bulunan ve toplum üzerinde etkin olan Müslüman ailelerden gelen ilim ve fikir adamları bu değişimi bir türlü içlerine sindiremediler.

Mevdûdî'nin doğumu (1903) ve yetişmesi İngiliz yönetiminin Hint alt kıtasını bir vilayeti olarak yönettiği ve iyice kendisinden saydığı, Müslümanların ise kendilerinde yeniden bir kuvvet hissedip “artık bu İngilizlerin ülkeden çıkma zaman gelmiştir” dediği bunu da yüksek sesle söylediği bir döneme rastlamaktadır. Bu açıdan baktığımızda Mevdûdî bir bakıma şanslı bir dönemde doğmuş ve yetişmiştir. Zira İngiliz karşıtlığı iyiden iyiye artmış, Müslümanlarda bir bakıma bir zamanlar Babürlü yönetimi altında bile olmayan bir bilinçlilik hali tezahür etmiş ve uzun yıllar mensubu olup ta bir türlü kıymetini hakkıyla bilemedikleri İslâmî değerleri yeniden kazanma veya var olanı güçlendirme azmi iyice belirmişti. O dönemde adından

önder, lider, imam ve başkan diye bahsedilebilecek çok sayıda ilim, fikir, siyaset ve dava adamı da yetişmiştir.

Bu olumlu tablonun yanında bazı olumsuz değişimler ve oluşumlar da olmuştur. Müslümanlar Hint alt kıtasının tarihinde hiç olmadığı kadar bölünmüşler ve bu bölünme sonucunda bazı kesimler ayrışmayı birbirlerini tekfir edecek¹ dereceye ulaştırmışlardır. Bölünmede ve bölünmenin derinleşmesinde bölgede çok ince bir siyaset takip eden İngiliz yönetiminin ve misyonerlik kuruluşlarının² da ciddi bir etkisi gözlenmektedir. İngiliz yönetiminin her türlü çabasına rağmen Müslümanların asıl gövdesini teşkil eden grup ve cemaatler gücü ellerinden bırakmamışlar ve mücadeleyi dini ve siyasi alanda sonuna kadar sürdürmüşlerdir. Bu cemaatler içerisinde ilmi ve siyasi olarak İngiliz boyunduruğundan kurtulmayı hedefleyen ve bunu kuruluş amacı içerisinde ilan eden Diyobendîler'in³ önemli bir yeri vardır.

1918 yılında ağabeyinin yanında gazeteciliğe başlayan Mevdüdi önce Osmanlı'nın temsil ettiği Hilâfetin korunması için Diyobendîlerin öncülüğünde 1919'da başlatılan Hindistan Hilâfet Hareketi içerisinde yer aldı.⁴ çalıştığı *Tâc* isimli gazetenin kapatılmasıyla da Cebelpür'dan Delhi'ye geçti. Mevdüdi burada

¹ Hint alt kıtasında ortaya çıkan en tehlikeli eğilimlerden birisi tekfir fitnesidir. 19. yüzyılın sonlarında başlayan bu eğilim 20. yüzyılın başlarında iyice kızışmış ve muhtelif ilim ve fikir adamı ile ilgili bazı küçük fikir ayrılıkları bahane edilerek küfür fetvaları verilmeye başlanmıştır. Bu konularla ilgili bazı tartışmalar için bakınız Abdülhamit Birişik, "Hint Alt Kıtasında Gaybın Bilinmesine İlişkin Görüşler", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları V* (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-1), Ensar Neşriyatı, İstanbul 2003, s. 289-303.

² Detaylı bilgi için bk. Abdülhamit Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'an: Batı Etkisinde Hint Kur'an Araştırmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 53-127.

³ Medresenin ve ekolün kuruluş amacı için bk. Muhammed Tayyib, *Târîh-i Dârululûm-ı Diyobend*, s. 15-16, 19-20; Ziya-ul-Hasan Faruqi, *The Deoband School and the Demand for Pakistan*, Progressive Books, Lahore 1962, s. 25-26, 59; Menâzir Ahsen Geylânî, *Sevânih-i Kâsımî*, I-III, Lahor, ts, II, 94; Ishtiaq Husain Qureshi, *Ulema in Politics*, Maaref Limited, Karachi 1974, s. 245; Gail Minault, *The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India*, Columbia University, New York 1982, s. 29; Ghazanfar Ali Khan, "Educational Conditions of Indian Muslims During 19th Century", *Journal of the Pakistan Historical Society*, LII/1 (Karaçi 2004), s. 67-70.

Muhammed Kâsım Nânevtevi'nin önderliğinde bir araya gelen bir kısım âlim'in 30 Mayıs 1866 tarihinde Hindistan'ın Utter Pradeş eyâletinin Sehârenpür vilâyetine bağlı Diyobend kasabasında kurduğu medreseye (Medrese-i Diyobend) nisbetle anılan cemaat ve mensuplarına Diyobendî denilir. Medresesonradan pek çok şubesi olan büyük bir üniversite haline gelmiş ve Dârululûm-i Diyobend adını almıştır.

⁴ bk. Masudul Hasan, *Sayyid Abul A'la Maududi and His Thought*, I-II, Lahor 1984-86, I, 29-31.

Diyobendiler tarafından daha çok siyâsî ve İngiliz karşıtı organizasyonlar düzenlemek için kurulan Cem'iyet-i Ulemâ-i Hind'in yayınladığı *Müslim* (1921-1923) ve *el-Cem'iyet* (1925-1928) dergilerinde editörlük yaptı, *el-Cihâd fi'l-İslâm*'ı kitap olarak yayımlamadan önce 1927 yılında *el-Cem'iyet* dergisinde tefrika etti. Bu çalışma, dönemin önde gelen Hindistanlı Müslüman ilim, fikir ve siyaset adamlarının dikkatini çekti ve onun kısa bir zaman içerisinde entelektüel çevre içerisine girmesini sağladı.⁵ Delhi günlerini oldukça verimli geçiren Mevdûdî bir yandan muhtelif hocalardan ders okudu öte yandan da yayın faaliyetlerinde bulundu. 1920-1928 yılları arasında birisi Arapça'dan diğer üçü de İngilizce'den olmak üzere dört kitap tercüme etti.

Mevdûdî'nin gençlik döneminde (15-40 yaşları) itidal sahibi ve dengeli dini cemaat ve gruplar veya dini-siyasi şahsiyetler ile birlikte olduğu görülmektedir. Bu onun hem zihni yapısına hem de ilmi çizgisine dair ipuçları vermektedir. Ayrıca o 1928 yılından sonra Haydarâbâd Dekken merkezli yürütülen İslâmî ilimlerin ihyası ve İslâm eğitim sisteminin güçlendirilmesi çalışmaları içerisinde de bulunmuştur. Burada ulemanın gayreti ve Haydarâbâd Nizami'nin şahsî desteği ile faaliyete başlayan Osmaniye Üniversitesi⁶ adına çok sayıda dini-ilmî eserin Arapça'dan Urduca'ya aktarılması projesinde yer almıştır.⁷ Bu onun Urduca dışındaki dillerini geliştirmesine de

⁵ bk. Abdülhamit Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", *Mevdûdî: Hayatı, Görüşleri ve Eserleri* (ed. A. Birişik), İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 17.

⁶ Osmâniye Üniversitesi (el-Câmiatü'l-Osmâniyye) gerek müfredatı gerek öğretim dili gerekse öğretim kadrosu bakımından Hint alt kıtasının en yerli üniversitesidir. 1917 yılında kurulup 1918'de eğitim-öğretime başlayan üniversite asıl itibarıyla Sir Sâlâr Ceng tarafından kurulan Dârülulûm (1853) ve Nizam College'a (1887) dayanmaktadır. Bütün dinî, sosyal ve teknik branşlarda Urdu dilinde öğretim yapması planlanan üniversitede ilk olarak okutulacak ders kitaplarını hazırlaması için bir telif ve tercüme bürosu (Dâru't-Te'lif ve't-Tercüme / Compilation and Translation Bureau) açıldı (14 Ağustos 1917). Büroda her biri sahalarında uzman 130 mütercim tarafından muhtelif dillerden tercüme yapılmakta ve yayımlanmaktaydı. 1919-1964 yılları arasında muhtelif branşlara ait 500 kadar eser bu şekilde Urduca'ya tercüme edilmiş, bunlardan büyük bir kısmı da yayımlanmıştır (bk. Abdülhamit Birişik, "Hint alt kıtasında İslâm Arastirmalarının Dunu Bugünü: Kurumlar, İlmi Faaliyetler, Şahıslar. Eserler", *Divân İlmi Araştırmalar*, sy. 17 (2004/2), s. 38-39 (1-62); M.R. Siddiqi, "el-Câmiatü'l-Osmâniyye", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1993, VII, 103-104; Şafqat Hussain Razawi, "Darul Talif-wa-Tarjuma, Jamia Usmani (Usmania University Hyderabad, India)", *Journal of Pakistan Historical Society*, XLIV/4 (1996), s. 349-357.

⁷ bk. Çôdrî Abdurrahman Abd, *Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdûdî*, Lahor 1988, 68-69; Masudul Hasan, *a.g.e.*, I, 74-75. Osmâniye Üniversitesi, temel İslâmî kaynakları Urduca'ya çevirtme ve bunlardan uygun olanları da ders kitabı olarak belirleme gibi bir düşünceyi bir süreden beri uygulamaktaydı.

büyük katkı sağlamıştır. Toplumun ıslahı ve eğitimi için yeni bir hareket başlatılması düşüncesinin İkbâl tarafından Mevdûdî'ye açılması ve bir bakıma onun bu işle görevlendirilmesi onun bağlantıları hakkında da bir fikir vermektedir. Mevdûdî'nin bazı arkadaşları ile 1937 sonrasında başladığı bu toplumsal ihya projesi Doğu Pencâb'da yer alan Pathankôt'a bağlı Cemâlpûr köyünde kurulan İslâm araştırma merkezi (Dâru'l-İslâm) ile ete kemiğe bürünmüştür. Burada çok önemli eğitim projeleri başlatılmış ve İslâm'ı topluma en doğru bir biçimde sunacak donanıma sahip yeni bir nesil yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Buradaki faaliyet bazı kesintilere rağmen 1947 yılına kadar devam etmiştir. Onun burada yaptığı faaliyetler daha sonra kitap şeklini de almış ve yayımlanarak tüm insanlığa sunulmuştur.

Dâru'l-İslâm'da faaliyetlerini sürdürürken bölgede yeni bir yapılanmanın alametleri kendisini iyice belli etmeye başlamıştı. Siyasi faaliyetler yakında bölgede iki müstakil devletin doğacağını müjdelere gibiydi. Mevdûdî bu gelişmeyi önemseyerek yeni bir teşkilat kurulması gerektiğini yakın ve uzak çevresine duyurmuş ve onları 1941 yılında bir toplantıya davet etmiştir. Adına *Cemaat-i İslâmî* denilen yapı 26 Ağustos 1941 yılında kurularak Mevdûdî cemaatin emiri/lideri seçilmiştir. Cemaat-i İslâmî'nin kuruluşunda yer alan 75 ilim ve fikir adamının kişilik yapıları ve toplumsal duruşları da yine bizim için Mevdûdî'nin toplumsal ilişkileri açısından önemli bir veridir. Bu şahıslar mutedil kişilikleri ve ilim adamı hüviyetleri ile toplumu ve Müslümanları birleştirici bir görüntü sergiliyorlardı. Ebû'l-Hasen en-Nedvî, Muhammed Manzûr Nu'mânî ve Emin Ahsen İslâhî bu isimler arasında yer almaktaydı.

Müslümanların Hindistan'ın bölünmesi ile birlikte kurdukları Pakistan devletinin sancılı ilk yıllarının da Mevdûdî'nin ilmi ve fikri dünyasında önemli bir yeri vardır. Mevdûdî bir bakıma bu değişim ile teorik ve pratik arasındaki ince farkları görme hatta uygulama fırsatı yakalamıştır. Arkadaşlarıyla birlikte kurmuş olduğu Cemaat-i İslâmî isimli hareket ve parti siyasi faaliyetlerde bulunmuş ve seçimlere girmiştir. Pratik hayatın teoriden çok büyük farkları olduğunu gören Mevdûdî için bu yıllarda acı tecrübeler elde edilmiş olsa da onun düşüncesinin olgunlaşmasına ciddi katkı sağlamıştır. O, Pakistan'ın ilk yıllarındaki sıkıntılı günleri ve oluşumları kitaplarında bazen doğrudan doğruya bazen de satır aralarına sıkıştırarak dolaylı olarak ifade etmiştir.

Mevdûdî'nin Kur'an yorumunu yoğun olarak gördüğümüz *Tefhîmü'l-Kur'an*'ın yazımına ve neşrine tekaddüm eden yıllarda hangi konular ile ilgilendiğini görmenin yararlı olacağını düşünüyorum. Bunu ortaya koymak için ise, objektif bir kriter olarak, 1947 yılı öncesinde neşrettiği kitapların bir listesini vermek

yeterli olacaktır. Zira kişiyi ve onun düşünce dünyasını gösteren en temel öğelerden birisi eserleridir. Bu eserleri verirken önem sırasına değil yayım sırasına riayet ettik.

1- *Samarna meyn Yunâni Mezâlim*, Delhi, 1919. (Türk Kurtuluş savaşı yıllarında İzmir'i işgal eden Yunanlıların yaptığı zulüm.).

2- *Turkî meyn Îsâiyyôn ki Hâlât*, Delhi 1922. (Türkiye'de Hristiyanların durumu).

3- *Mes'ele-i Hilâfet*, Delhi 1922.

4- *el-Cihâd fi'l-İslâm*, Agra-A'zamgarh 1930; Lahor 1948.

5- *Hakikat-ı Cihâd*, Lahor 1946.

6- *İsbât-ı Kurbân be Âyât-i Kur'ânî*, Amritsar 1937. (Kurban'ın Kur'ân ayetleri ile ispatı).

7- *Müselmân aôr Mevcûde Siyâsî Keşmekeş*, I-III, Lahor 1937-1939. (Müslümanlar ve mevcut siyasi buhran).

8- *Parda*, Lahor 1939 (Tesettür ve kadının örtünmesi).

9- *Tenkîhât: İslâm aôr Magribî Tehzîb ka Tesâdüm aôr Us key Peyda Şude Mesâil per Muhtasar Tabsira*, Lahor 1939. (İslâm ve Batı medeniyetlerinin çatışması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan problemler üzerine düşünceler).

10- *Mes'ele-i Kavmiyyet*, Lahor 1939. (Milliyetçilik meselesi).

11- *İslâm ka Nazariye-i Siyâsî*, Lahor 1939. (İslam'ın siyaset görüşü).

12- *Selâmet ka Rasta*, Lahor 1940. (Huzur ve güvenin yolu).

13- *Tecdîd u İhyâ-ı Dîn*, Lahor 1940. (Dinin ihyası ve tecdidi).

14- *Dîniyyât*, Haydarâbâd-Dekken, 1932; Lahor 1940. (İslam'a dair muhtelif konuların özlü bir biçimde anlatıldığı İslâm'a giriş türünden bir kitap).

15- *İslâmî Hükümet kis Tirah Kâim hoti hey*, Lahor 1941. (İslâmî hükümet hangi şekilde kurulur ve ayakta kalır).

16- *İslâm aôr Câhiliyet*, Lahor 1942. (İslâm ve câhiliyet).

17- *Dekken ki Siyâsî Tarih*, Haydarâbâd-Dekken 1944. (Dekken'in siyâsî târihi).

18- *Tahrîk-i İslâmî ki Ahlâkî Bünyâdeyn*, Lahor 1945. (İslâmî hareketin ahlâkî temelleri).

19- *Hakikat-ı İslâm*, Lahor 1946. (İslam'ın hak din oluşu).

20- *Hakikat-ı Hac*, Lahor 1946. (Haccın gerçekleri).

21- *Binâ u Beygâr*, Lahor 1947. (Milletlerin doğuşu, yükselmesi ve çöküşüne ahlâkî bir bakış).

22- *Hindustan meyn Müslim Ekalliyet ka Müstakbel*, Pathankot 1947. (Hindistan'da Müslüman azınlığın geleceği).

23- *Da'vet-i İslâmî kiya he*, Haydarâbâd-Deccan, ts. (İslam daveti nedir?).

24- *Da'vet-i İslâmî meyn Havâtîn ka Hisse*, Rampur, ts. (İslam davetinde kadınların payı).

Bu kitaplar⁸ iyice incelendiğinde görülür ki Mevdûdi 44 yaşına gelinceye kadar dinî, ilmî, siyâsî, içtimâî ve ferdî pek çok konu ile ulusal ve uluslar arası düzeyde ilgilenmiş ve bu konulardaki kanaatlerini kitaplar halinde insanlarla paylaşmıştır. İlk kitaplarının kendilerini dini olarak bir ve beraber gördükleri Türkler ile ilgili olması dikkate değerdir. Böylesi geniş ufuklu bir âlimin konulara bakışı ve değerlendirişi dar çerçevede bilgi ve hizmet üreten kimselerden pek tabii olarak farklı ve geniş olacaktır.

C. Mevdûdi'nin Kur'ân Yorumu ve Temel Dinamikler

Hint alt kıtasında Kur'ân'a ve sünnete esaslı bir şekilde dönüş taleplerinin on sekizinci yüzyılın başına kadar gittiğini görüyoruz. Bu düşünce on sekizinci yüzyılın sonunda iyice güçlenmiş ve bir bakıma ete-kemiğe bürünmüştür. Bunda en büyük pay şüphesiz Şah Veliyyullâh Dihlevî'ye, çocuklarına ve öğrencilerine aittir. "Veliyyullâhî Okul" Hint alt kıtasında iyiden iyiye kuvvetlenen misyonerlik faaliyetleri ve Hıristiyanlaştırma çabaları üzerine başta Kur'ân'a ve sünnete dönüşü buna ek olarak da bize İslâm âlimlerinden intikal eden bilgilerin yeniden tartılması, değerlendirilmesi ve bunların toplumun ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi çabalarını kendisine temel gaye edinmiştir. Toplumun içinde bulunduğu nazik durum İslâm ile ilgili yeni bir bakışı, yeni bir değerlendirmeyi ve yeni bir sunumu gerekli kılmaktaydı. Bölgede bu işlem büyük oranda Şah Veliyyullâh Dihlevî'nin kendisi ve düşünceleri etrafında şekillenen Veliyyullâhî Okul mensupları tarafından yapılmıştır. Hatta onun bu faaliyetleri ve ortaya koyduğu eserler benzer sıkıntılar yaşayan başka bölge Müslümanları için de önemli bir kaynak ve problemleri çözme mercii olmuştur. Bu bağlamda *el-Hüccetullah el-Bâliğa*'yı hatırlamak gerekir. Şah Veliyyullah Dihlevî'nin Kur'ân'a bakışı ve onu yorumlama yöntemi kendisinden sonraki ilim adamlarına farklı şekillerde etki etmiştir. Kimisi onun sadece akli çıkarımlarını ve akla önem verişini ele almış kimisi de onun hadis düşüncesini merkeze alarak Kur'ân'ı buna göre yorumlamaya çalışmıştır. Onun konulara bütüncül yaklaşımını

⁸ Kitaplar hakkında daha geniş bilgi için bk. Bırışık, "Mevdûdi'nin Hayatı ve Eserleri", s. 24-36.

önemseyen ve Kur'ân yorumu için pek çok unsurun aynı anda devrede olması gerektiğini gören bazı âlimler ise daha bütüncül bir bakışla Kur'ân'ı yorumlama ameliyesi içine girmişlerdir. Ama ne olursa olsun bölge âlimlerinin neredeyse tamamının Kur'ân'a bakışında ve onu tefsirinde bazı bölgesel değişkenlerin ve gerçeklerin etkisinin olduğu gözlenmektedir.⁹ Bu herhangi bir cemaat ile de sınırlı değildir; farklı cemaatlere mensup ilim adamlarının ve müfessirlerinin Kur'ân tefsirinde bu bölgesellik kendisini göstermektedir. Mevdûdî'nin Kur'ân yorumundaki temel dinamikleri görme açısından öncelikle onun yorumuna etki eden ve yorumunu şekillendiren faktörleri ve etmenleri görmekte yarar vardır. Aşağıda zikredeceğimiz dinamik ve faktörlerin numaralandırılmasında zamansal bir bakış bulunmamaktadır. Bunlar iç içe girmiş durumdadır.

1. Kur'ân'a Yüklenen Misyon

Mevdûdî ve bir takım muasırlarının Kur'ân'a bakışında en temel değişim; Kur'ân'ı İslâm kelâmının, İslâm hukûkunun, İslâm ahlâkının temel kitabı olarak görmenin yanında bunun kadar önemli olmak üzere İslâm hareketinin de el kitabı olarak görmektir. Benzer durum Mısırlı müfessir Seyyid Kutub'da da vardır. Kur'ân'ı İslâm hareketinin el kitabı gördüğünüzde anayasadan yönetmeliklere kadar konularınızı Kur'ân'a ve sahih sünnete dayandırmanız gerekiyor. Aynı zamanda bir anayasa kitabı olan Kur'ân genellikle cüz'î değil küllî kâideler ihtiva eder¹⁰. Mevdûdî'nin bakışında Kur'ân evrenseldir. Kur'ân'ın muayyen bir zamanda, muayyen bir dilde ve muayyen bir toplumda nâzil olması onun sırf muayyen bir zamana ve topluma aidiyeti için geçerli bir kriter olamaz. Çünkü o tüm insanlığın muhtaç olduğu temel prensipleri ve ana ilkeleri içinde taşıdığı için evrenseldir¹¹. Uzun asırlar boyunca Kur'ân'ın mucizeliğinin lafızlarında yattığı düşünülerek onun bir söz mucizesi olduğu ve Arapları bu yönüyle aciz bıraktığı dile getirilmiştir. Adına "nazmü'l-Kur'ân"¹² denilen ilim Kur'ân'ın lafızlarının yanında manası ve getirdiği mesajdaki bütünlük ile de ilgilenmiş ancak yine de bu belâğî icaz düşüncesinin önüne geçememiştir. Mevdûdî burada vurguyu değiştirmiş ve Kur'ân'ın mucizeliğinin sırf lafızlarında

⁹ Şah Veliyyullah Dihlevî'nin Kur'ân'a yaklaşımı ve sonraki döneme tesiri için bk. Abdülhamit Birişik, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 253-262.

¹⁰ Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, İdâre-i Tercümânü'l-Kur'ân, Lahor 1991, I, 37.

¹¹ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 35-36.

¹² Sedat Şensoy, "Nazmü'l-Kur'ân", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 464-466.

aranmaması gerektiğini, onun hem lafzı hem de getirdiği evrensel mesaj ile mucize olduğunu bildirmiştir¹³. Onun tefsirinde Kur'an'ın toplumu ıslah bakımından ortaya koyduğu başarının mucizevi bir yön arz ettiğini gözlemek mümkündür.

Mevdûdi'ye göre Kur'an alelâde bir kitap değildir. İnsanlığa gönderilen evrensel bir kitap olan Kur'an'dan hakkıyla yararlanmak için onu çok dikkatli bir gözle okumak gerekir. Bu okuma Kur'an'ın geneli hakkında bir fikir elde etmek için olursa asgari iki, tek tek konular için olursa o konular bir bütünlük içerisinde zihne yerleşinceye kadar olmalıdır. Genel okuyuşla Kur'an'ın ana gayeleri ve nasıl bir nizam kurmak istediği insan zihnine yerleşecektir. Ayrıntılı okuyuş sonunda ise Kur'an'da nasıl bir mantıki örgü olduğu ve konuların birbiri ile nasıl irtibatlandırıldığı anlaşılacaktır¹⁴.

Mevdûdi'ye göre bütün bunlar aslında Kur'an'ı anlamaya çalışmanın ilk adımlarıdır. Kur'an hangi davayı ortaya koymak ve tatbik etmek için geldi ise onun en iyi bir biçimde anlaşılması ancak o davanın yaşanması ve uygulanması ile mümkün olur. İnsanlar rahat koltuklarında oturarak ya da medrese ve tekkelerdeki mollalar onun remizleri üzerinde yoğunlaşarak Kur'an'ı gerektiği gibi anlayamazlar. Çünkü kendisine Kur'an inen yüce Peygamber yirmi üç yıllık peygamberlik hayatı boyunca hiç durmamış ve Kur'an'ın hükümlerini uyguladığı toplumda çıkan problemleri ilâhî vahye ve Kur'an'a göre çözmüştür¹⁵.

2. Sünnete Bakış ve Dindeki Yerini Tespit

Batılıların misyonerlik faaliyetleri ile başlayan bölgeye yönelik çalışmaları sonradan kurumsallaşmış ve kurulan birçok Batılı üniversite ve araştırma merkezinde etkili faaliyetler yürütülmüştür. Bu faaliyetler içerisinde Hz. Peygamber'in (s.a.) konumunu zayıflatmaya ve sünnetini toplumdan iyice çıkarmaya yönelik olanlar özellikle önemlidir. Ürün vermeye başlayan Batı yanlısı İslâm araştırmaları faaliyetleri ve ortaya çıkan Ehl-i Kur'an gibi oluşumlar sünnet inkarcılığının el değiştirerek Batılılardan yerli Müslümanlara geçtiğini göstermektedir.

Eleştirel bir zihin yapısına sahip olan Mevdûdi İslâm'ın kaynaklarını ele alırken kaynakları ince bir tenkit süzgecinden geçirmekle birlikte hiçbir zaman Hz. Peygamber'in konumunu zayıflatacak ve sünnetini hiçe sayacak bir tavır içerisinde olmamış

¹³ Mevdûdi, "Kur'an-ı Mecid", *Âin*, (Tefhimü'l-Kur'an Özel Sayısı), 11/7 (Lahor 1972), 120-122.

¹⁴ Mevdûdi, *Tefhimü'l-Kur'an*, I, 32-3.

¹⁵ Mevdûdi, *Tefhimü'l-Kur'an*, I, 33-4.

aksine bu türden tavırlar geliştirenlerle mücadele etmiştir. Aşağıda anılacağı üzere onun Peygamberliğin Hz. Peygamber (s.a.) ile son bulduğunu reddeden Kâdiyânîlik ile mücadelesi herkesin malumudur. Kendisi bu hususa hem tefsirinde geniş yer vermiş hem de müstakil kitaplar yazmıştır. Ayrıca onun Resûl-i Ekrem'i doğru bir biçimde tanıtabilecek önemli eserleri de bulunmaktadır.¹⁶ Diğer bir mücadelesi kendi zamanında çok etkin faaliyetlerde bulunan Gulam Ahmed Perviz ve arkadaşlarının temsil ettiği Tulû-i İslâm hareketine karşı olmuştur. Bunlar toplumda, hadislerin güvenilirliği ve sünnetin dindeki yeri ile ilgili çok olumsuz bir tablo çizmekte ve bunu gittikçe daha güçlü bir biçimde seslendirmeye çalışmaktaydılar. Mevdûdî bu hareketin önde gelen temsilcilerinden Dr. Abdülvedûd ile konuyu uzun uzun tartışarak onların ortaya attığı düşünceleri çürütmeye çalışmıştır. O bu tartışmaları kitaplaştırmış ve kitabına sünnetin değerini çok belirgin bir biçimde ortaya çıkaracak bir isim vermiştir: “Sünnet ki Âinî Haysiyyet (Sünnetin Anayasal Konumu)”.¹⁷ Kitap çok ayrıntılı bir hadis ve sünnet müdafaasıdır. O hadisler ve sünnet ile ilgili bu bakışını Kur’ân yorumuna da yansıtmış ve bunları tefsirinin ana kaynaklarından birisi yapmıştır. Mevdûdî’nin ortaya koyduğu bu tavır İbn Kesîr ve Süyûtî gibi âlimlerin yaşadığı hadis ve sünnete rağbetin ileri seviyede olduğu bir dönemde olsa idi bu onun hakkında hiç zikre değer bir konu olmazdı. Mevdûdî’nin zamanında hadis ve sünneti eleştirmek entelektüel kesim arasında bir moda gibi yayılmakta ve pek çok mahfile sirayet etmekteydi. Bu sebeple onun çabası takdire değerdir.

3. Zaman ve Dönemi Tanıma ve Farkında Oluş Faktörü

Bazı ilim adamları eserlerinde yaşadıkları zamanı ve zamanın gereklerini göz ardı edebilmektedirler. Bunda birçok şey etkin olabilir. Yazarın ön kabulleri, dikkatsizliği, günün şartlarını yeterince bilmemesi ve kolaya talip olması gibi hususlar bunların başında gelmektedir. Mesela katı bir selefi düşünceye sahip olan bir kişi

¹⁶ Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Siret-i Server-i Âlem* (I-II, Lahor 1978, 1979, 1980, 1983, 1989). Kitap *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* (trc. Ahmed Asrar, İstanbul 1992) adıyla Türkçe'ye de çevirilmiştir. Ayrıca onun *Siret-i Hâtem-i Rusul* (Karaçi, ts) ve *Nübüvvet-i Muhammedî ka Akli Sübût* (Lahor, ts.. İngilizcesi: *The Prophet of Islam*, Lahor 1967) adlı kitapları da vardır.

¹⁷ Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Sünnet ki Âinî Haysiyyet*, Lahor 1963 (Türkçe Tercümesi: *Sünnetin Anayasal Konumu* (trc. Durmuş Bulgur-Halid Zaferullah Daudi), Konya 1997). Onun daha önce kaleme aldığı *Hadîs a'or Kur'ân* (Diyobend 1953) adlı bir kitabı da vardır.

Kur'ân'ı yorumlarken elde bulunan mevcut rivayet bilgilerini belli bir tasnifle sunmanın ötesine geçemez veya geçmek istemez. Katı bir tasavvufî düşünceye sahip olan ve bunu belli bir ekol çerçevesinde benimseyen kişi de âyetleri yorumlarken bu çizgiyi takipten hoşlanır. Ancak kişi zamanın şartlarına göre bir çaba ortaya koymak ve eser vücuda getirmek istiyorsa bütün bu “zaaf” noktalarından uzak durmalı muhatapların ihtiyaçlarını hesaba katmalıdır. Tabii ki bu klasik İslâm bilgisinin, rivayetlerin ve yüzyıllar boyunca oluşan bilgi birikiminin hiç kullanılmayacağı, göz ardı edileceği sadece müfessirin şahsi ve indî görüşleri ile yetinileceği anlamı taşımaz. Elbette yukarıda sayılan kaynaklardan yararlanılacaktır. Ancak hem bilginin seçiminde hem de sunumunda zaman faktörü sürekli göz önünde tutulmalıdır. *Kur'ân metninin hiç değişmeyen, Kur'ân yorumunun ise değişebilen bir mahiyette olması bundandır.*

Mevdûdî içinde bulunduğu zamanın farkında olan bir ilim adamıdır. Bunun ile ilgili elimizde pek çok bilgi bulunmaktadır. Sadece kitaplarının ismine bakmak, tefsirde ele aldığı konuları şöyle ana hatları ile incelemek, muhtelif meselelere dair ortaya koyduğu görüşlerinden oluşan resâil-mesâil gibi kitaplarındaki konuları gözden geçirmek bu gerçeği delillendirme bakımından yeterli olsa gerektir. Kur'ân tercümesi ise bu gerçeği daha net olarak göstermektedir.

Mevdûdî'nin Kur'ân tercümesi (*Tercüme-i Kur'ân-ı Mecîd ma'a Muhtasar Havâşî*, Lahor 1969, 1976) bölgede kendisinden önce veya kendisi ile birlikte yazılan Kur'ân tercümelerden dil ve sunum bakımından farklıdır. O bu tercümesini aynı tarihlerde yazımına başladığı tefsirine aktarmıştır. Döneminde yazılan Kur'ân tefsiri ve meal çalışmalarında daha çok lâfzî tercüme, parça tercüme veya satır altı tercüme önem verildiği ve bunun dışına çıkılmaya cesaret edilmediği halde kendisi bu yöntemleri benimsememiştir. Bunu tesadüfen de yapmamıştır. O, kendi zamanında yaşayan okuyucunun ihtiyaçlarını hesaba katarak, nasıl ki iyi Arapça bilen bir kişi Kur'ân'ı kendi ana dilinde okurken farklı bir algı ve his dünyasına kavuşup manalardaki bütünlüğe ve akıcılığa sahip olabiliyorsa, Urduca Kur'ân tercümesini okuyan kişi de buna yakın bir akıcılıkla ve algı düzeyiyle Kur'ân tercümesini okuyabilmeli, gönül ve his dünyasının tellerini titretip anlamı gönlüne ve aklına indirebilmelidir. Urduca okuyucusunun bunu yakalayabilmesi için Mevdûdî, mefhum tercüme önem vermiş, âyetlerden birbiri ile ilgili olanları birleştirerek daha büyük metinler oluşturmaya özen göstermiştir. Böylece Kur'ân metninde kendi İlâhî üslubu gereği var olan ve başka dillere aktarıldığında zor anlaşılan geçişleri ve bağlantıları kurmuş ve okuyucuyu bütünlüğü olan bir tercüme ile buluşturmuştur. Mevdûdî bu tarz bir tercüme benimserken özellikle

dinî ve din dışı Batı metinlerini tanıyan ve okuyan eğitimli kesimin artık yabancı kaldığı eski satır altı tercüme tarzı yerine genç neslin de rahat uyum sağlayabileceği ve nüfuz edebileceği yeni tercüme üslubu benimsemiştir.

Benzer yöntemin özellikle gençlerin zihni dünyasına girmek için çalışan ve gençlerle yoğun olarak ilgilenen Gulam Ahmed Pervîz'in *Mefhûmu'l-Kur'ân* (I-III, Lahor 1960-1961) adlı serbest Kur'ân tercümesinde de olduğunu görmekteyiz. Ancak Pervîz'in tercüme hazırlaması, tercümesini 1942-1949 yılları arasında tamamlayan Mevdûdî'den sonraya rastlamaktadır. Bu tarihsel farklılık onun bu yönteminin sonrakiler tarafından da benimsendiğini göstermektedir.

Mevdûdî'nin aşağıdaki beyanı bize onun eserini yeni bir zamanda ve yeni bir anlayışa uygun olarak yazdığını kendi dilinden anlatmaktadır. Yani hedef kitle belirlenmiş ve fikir örgüsü ve sunum şekli bu hedef kitleye uygun hale getirilmiştir.

“Ben hâşiyede (tefsir kısmı) bütün gayretimle, okuyucunun dikkati dağılarak Kur'ân'dan kopmasın ve başka şeylerle ilgilenmesin diye hiç bir konuyu eksik bırakmamaya çalıştım. İşte ben ne kadar açıklama yapmışsam hep bu noktalar için yapmışımdır. Mesela açıklamalardan bir kısmını okuyucunun açıklama ihtiyacını duyabileceğini, zihninde soru oluşabileceğini veya şüphe içerisinde kalabileceğini diğer kısmını ise, okuyucunun dikkat etmeden geçebileceğini ve böylece Kur'ânî irşâd ve hidâyetteki asıl gayenin ona kapalı kalacağını tahmin ettiğim yerlere koydum.”¹⁸

Mevdûdî'nin dilimize *Kur'ân'a Göre Dört Terim* (trc. Osman Cilacı-İsmail Kaya, İstanbul 1987) ve *Kur'ân'ın Dört Temel Terimi* (trc. Mahmut Osmanoğlu, İstanbul 2000) adlarıyla çevrilen *Kur'ân ki Çâr Bünyâdî Istilâheyn: İlah-Rabb-İbadet-Din* (Lahor 1941) adlı küçük kitabı da çok önemlidir. O bu eserini, muasırlarının Kur'ân'a daha bütüncül bir bakışla yaklaşımlarını sağlamak ve hayat algılarını yeniden gözden geçirmelerine yardımcı olmak için yazmıştır. Eserin mukaddimesinde de değindiği gibi insanlar Kur'ân'ı okudukları halde onun mesajındaki bütünlüğü anlama ve onun asıl maksatlarını yakalama bakımından yetersiz kalmaktadırlar. Kur'ân'ın en temel kavramları olan bu dört kavram iyice anlaşıldığı ve özümsemiştiği takdirde kişi hem Kur'ân'ı daha iyi anlayacak hem de hayata bakışı doğru bir zemine oturacaktır¹⁹. Görüldüğü gibi Mevdûdî aslında çok iyi bilindiği zannedilen ve belki de üzerinde çok fazla durulmayan

¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 11.

¹⁹ Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Kur'ân ki Çâr Bünyâdî Istilâheyn: İlah Rab İbadet aor Dîn*, Islamic Publications, Lahor 1973, Mukaddime, s. 7-14.

dört kavramı yeniden ele alarak bir yandan dönemindeki insanların ihtiyaçlarını ve zaafalarını bildiğini göstermiş öte yandan da bunları gidermenin nasıl olacağına dair görüşler ortaya koymuştur.

4. Yaşadığı Coğrafyayı ve Mekânı Tanıması

Mevdûdî bazı tartışmalar itibariyle içinde bulunduğu mekân gerçeğini inkar etmemiş ve bazı konuları ele alırken olaya Pakistan ve Hindistan ölçeğinde yaklaşmıştır. Tefsirini Hind alt kıtasında uzun bir zamandır İngiliz yönetiminin kültürel değiştirme ve başkalaştırma politikası altında kalan tahsilli gençlerin fikri ve dini bakımdan ıslahına yönelik hazırlaması da onun bulunduğu bölgenin gerçekleriyle ilgili olduğunu göstermektedir. Muhtelif konuların sunumunda da bölgesel gerçekler göz önünde bulundurularak açıklamalar yapılmıştır.

Mevdûdî'nin tefsirinde konulara ayrıntılı bir şekilde ve uzunca yer verilmez. Bundan istisna edilebilecek tek bir konu vardır, o da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "hâtemü'l-enbiyâ" olduğundan ve peygamberliğin kendisi ile son bulduğundan bahseden Ahzâb sûresindeki 40. âyetin tefsiridir. Daha çok "Hatm-i Nübüvvet" olarak bilinen ve peygamberliğin Hz. Muhammed ile sona erdiğinden bahseden âyetler onun yaşadığı zaman içinde çok önemli tartışmalara kapı aralamıştı. Bilindiği gibi İngilizler tarafından desteklendiği ve yönlendirildiği açık olan Kâdiyânîlik hareketi peygamberliğin aslında sona ermediğini bir başka form içinde devam ettiğini iddia ediyordu. Gulam Ahmed Kâdiyânî kendisini aşama aşama nebi ilan etmiş bulunuyordu. Pakistan Devleti'nin kurulması ile Kâdiyânîler, İngilizlerin zamanında kendilerine vermiş olduğu bürokratik pozisyonlar sebebiyle varlıklarını güçlü bir biçimde ortaya koymaya çalışmış ve yeni kurulan devlet içinde kendilerine özel bir yer açmak istemişlerdir. Buna bölge Müslümanlarının büyük bir çoğunluğu karşı çıkmıştır. Mevdûdî ise bu konudaki muhalefeti ve çabaları sebebiyle ülke güvenliği gerekçe gösterilerek hapse konulmuş ve ölüm ile yargılanmıştır.

İşte bütün bu konular Mevdûdî'nin "peygamberliğin sonluğu" (hatm-i nübüvvet) konusuna ayrı bir yer vermesi sonucunu doğurmuş ve böylece tefsiri *Tefhîmü'l-Kur'ân*'da Ahzâb sûresinin tefsirinin sonuna otuz iki sayfalık bir ek koymuş ve konuyu enine boyuna ele almıştır²⁰. Tartışmalarla ilgili "konulu tefsir" türünden olmak üzere *Hatm-i Nübüvvet* (Lahor 1963) adıyla bir de eser telif etmiştir.

²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, IV, 138-69.

5. İlmî Cesareti ve Konulara Bütüncül Yaklaşımı

Bazı konular netamelidir ve yazıldığında yazar ya kenarında köşesinde dolaşır ya da çok fazla muğlak bırakılır. Bunun birden çok nedeni olabilir. Kur'ân'da çok zikredilmiş olması sebebiyle kanaat ortaya koyma bakımından bu konuların başında Peygamberlerin tasarrufları ve ismeti gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i derinliğine inceleyen kişi peygamberlerden Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Yakub, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvud, Hz. Süleyman, Hz. Lût, Hz. Eyyûb ve Hz. Yûnus'un yaptıkları bir kısım davranışın Yüce Allah tarafından eleştirildiğini görür. Bu aslında Peygamberlerin birer beşer olduğu ve Allah'ın sadece beşerden peygamber gönderdiği gerçeği ile örtüşmektedir. Ancak peygamberlerin ismet sıfatının da bulunması gerektiği ve davranışlarının kontrol altında olduğu da bilinen bir gerçektir. Konuya yüzeysel ve lafzî yaklaşanlar için mesele nettir ve Kur'ân'da Peygamberler ile ilgili söylenenler bizim derinliğine nüfuz edemeyeceğimiz konulardır.

Mevdûdî'nin ilmi cesaretini gösteren en önemli konulardan biri Yûnus Peygamberin (a.s.) davranışının yorumudur. O, Enbiyâ sûresi âyet 87-88 i ve Sâffât sûresi âyet 139-148'i tefsir ederken özetle Hz. Yunus'un kavminin davranışlarından ve hakka gelmemelerinden bir bakıma ümitsizliğe düşerek Allâh'tan izin almadan kavmine kızıp onlardan uzaklaştığını, bu sebeple de onun Allah tarafından sıkıntılarla imtihan edildiğini söylemiştir²¹. Onun bu ifâdeleri "Mevdûdî peygamberlerin masumiyetine inanmıyor" diye yorumlanarak tenkid edilmiştir²². Aynı şekilde yıldıza, aya ve güneşe "bu benim rabbimdir"²³ deyip de sonradan bu görüşünü terkeden Hz. İbrâhim (a.s.) hakkındaki sözleri²⁴ de hoş karşılanmamıştır²⁵. Sâd sûresi âyet 25 ve 26'nın tefsirini yapan Mevdûdî Hz. Dâvud'un bir kabahat işlediğini ve bu affedilmeyecek türden bir kabahat olmadığı için Allâh'ın onu affettiğini yazmıştır²⁶. Sular yükseldiğinde Nûh aleyhisselâm'ın Allâh'tan oğlunu kendisine bağışlamasını istemesi ve Allâh'ın da buna olumsuz cevap vermesi Hûd sûresi âyet 45-47'de anlatılır. 46. âyetin sonundaki *أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ* cümlesi üzerine Mevdûdî şöyle der:

²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, III, 182-3 ve IV, 307-8.

²² Muhammed Yusuf Binôri, *el-Ûstaz el-Mevdûdî ve Şey'ün min Hayatîhi ve Efkarîhi*, I-II, Karaçi 1977, II, 24-6.

²³ el-En'âm 6/76-79.

²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, I, 556-8.

²⁵ Binôri, *el-Ûstâzu'l-Mevdûdî*, II, 21.

²⁶ Mevdûdî'nin ifâdesi şöyle: "...Buradan şu anlaşılıyor ki Hz. Dâvud'un (a.s.) yaptığı o işte [bir adamdan kendisi için karısını boşamasını istemesi] nefsi isteklerinin bir dahli vardı..." (bk. *a.g.e.*, IV, 326-7). Tenkid için bk. Binôri, *el-Ûstâzu'l-Mevdûdî*, II, 26-9.

“Bir kimse bu İlâhî irşadı görüp de “Hz. Nüh’un içinde imânî rûh zayıf idi, veya onun imânında câhiliyet şâibesi vardı” diyemez. Burada asıl mesele şudur ki, enbiyâ da insandır ve insanın her vakit, mü’min için öngörülen en yüksek kemâl derecesinde bulunması mümkün olmayabilir. Bazen, insan psikolojisi bakımından çok hassas bir durumda Peygamber gibi yüksek dereceye sahip olan biri bile kısa bir süre için kendi beşerî zaafına mağlup olabilir. Ama ne zaman ki bu durumunun farkında olur ya da ona bildirilir işte o anda yaptığından döner...”²⁷

Mevdûdî’nin ilgili konulardaki yorumunda bilgiye dayalı bir cesaretin ve doğruyu ortaya koyma heyecanının bulunduğu kendisini göstermektedir. Bu bir bakıma tabiidir. Aksi zaten bir ilim adamı için kabul edilmemesi gereken bir konu olur. Peygamberler ile ilgili gösterilen cesaretin ve konuya farklı bakma çabasının diğer pek çok konu ile ilgili olarak da bulunduğu kendisini belli etmektedir. Yani o muhtelif kaynaklarda bulduğu bilgileri eleştiri ve akıl süzgecinden geçirmeksizin ve ince tahlile tabi tutmaksızın alıp nakletmemiş ve kullanmamıştır. Bunu yaparken bazı kimselerin eleştirisine uğrayabileceğini hiç önemsememiştir.

6. Üslup ve Sunumda Yenilik Arayışı

Mevdûdî yazdığı kısa tefsirinde akıcı bir dil kullanmaya özellikle Kur’ân mealini çok güzel bir Urduca ile kaleme almaya özen göstermiştir. Mevdûdî bu durumu ifade ederken “Arabî-i mübîn ile inen Kur’ân’ı Urdû-i mübîn ile yansıtmaya çalıştım, konu Kur’ân olduğu için de çok dikkat ettim” demiştir²⁸. Gerek 1942 yılında yazımına başladığı akıcı Kur’ân tercümesi (Lahor 1969) gerekse *Tefhîmü’l-Kur’ân* tefsiri Pakistan’da ve Hindistan’da en çok basılıp satılan eserlerden olmuştur. Mesela Kur’ân tercümesi 1976-1992 yılları arasında yüz bin adet kadar basılıp satılmıştır. Benzer mahiyetteki eserlerin bir kısmının ilk baskıları piyasada boy gösterirken, az sayıda Kur’ân mealı ve tefsirinin ise sadece 2. veya 3. baskıları yapılırken onun mealinin ve tefsirinin onlarca defa basılması üslubundaki canlılık ve konularındaki yenilik sebebiyle olsa gerektir.

Mevdûdî, ayrıca daha önceki tefsirlerde olmayan bir yenilik getirerek tefsirinde ihtiyaç duyulan yerlerde bilgileri harita ve krokiler ile desteklemiştir. Muhtelif ikincil kaynaklardan yararlanıp bilgi sunmak mümkün iken o böyle yapmamış; bu noktadaki eksikliklerini gidermek, kitâbî bilgileri bizzat müşahede ile

²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, II, 342-3.

²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, I, 7, 10.

desteklemek için Kasım 1959'da bir seyahat planlamıştır. Kur'ân'da adı geçen yerleri görmek ve tefsir için bazı bilgiler toplamak maksadıyla çıktığı seyahatte Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Filistin, Kudüs ve Mısır'a uğrayarak üç ayını buralarda geçirmiştir. Bu seyahatini, *Sefernâme-i Arz'îl-Kur'ân* adıyla kitap haline getirilmiştir. Seyahat sonucunda elde edilen bilgiler tefsirine yansıtılmış ve ayrıca 14 sûrede 29 harita ve kroki kullanılarak tefsir kitabında görsel malzemeye yer verilmiştir. Tefsirde bir takım arkeolojik bilgilerin de kullanıldığına şahit olunmaktadır. Bu çaba tefsir tarihi açısından da bir ilktir.

7. Kişilik ve Dünya Görüşü Faktörü

Mevdûdî'nin kişiliği de Kur'ân'ın yorumunda etkili olmuştur. O içe değil dışa dönük bir kişiliğe sahiptir. Böylesi kişiler kendi şahsi durumları kadar hatta daha fazla olarak içtimai konularla ve Müslümanlara dair meselelerle ilgili olurlar. Ayrıca o Pakistan ve Hint alt kıtasının bir kısım kısır tartışmaları ile uğraşmak yerine uluslararası arenada bir varlık göstermek istemiştir. Bu sebeple bakışı hep dışa dönük olmuştur. Eğer Mevdûdî toplumdaki cemaatler ve fırkalar arası tartışmalara girse hatta kendisi aleyhinde yazılan onlarca kitaba cevap yetiştirmeye çalışsaydı mesaisini verimli olarak kullanamayacak ve *Tefhîmü'l-Kur'ân* gibi eserler vücuda getiremeyecekti. Nitekim o *Tercümânü'l-Kur'ân* isimli dergisinde kendisine gelen sorulara cevap verirken bile polemikten uzak olmaya ve kısır tartışmalara girmemeye çalışmıştır.

Mevdûdî'nin Parda (Hicâb=Örtü) gibi gerçekte kendi toplumu ile doğrudan uyum arz etmeyen ama gerçekte doğru olan kitaplar yazması, çok erken bir tarihte *Samarna meyn Yunani Mezâlim* (Delhi 1919) adıyla Kurtuluş savaşı öncesinde İzmir'de Türklere karşı yapılan Yunan zulmüne değinen *Turkî meyn İsbâyyôn ki Hâlât* (Delhi 1922) adıyla Türkiye'deki Hıristiyanların durumunu inceleyen çalışmalar kaleme alması onun dışa bakışını ve yaklaşımını açıkça göstermektedir. Bu türden bakışlar ve yaklaşımlar Kur'ân'ı yorumlamaya çalışan kişinin konulara daha geniş bir çerçeveden bakmasını sağlayacaktır. Zira kitabı ile bütün âlemlere hitap eden Allah'ın bu eserinin ufku dar insanlar tarafından tefsir edilmesi onu anlatmaya asla yetmeyecektir.

D. Sonuç

Bizce müfessir eskilerin dediği gibi "ibnü'l-vakt"tir. Yani onun yorumları ait olduğu döneme ve zamana göre şekillenir. Nasıl ilk üç asır içerisinde yazılan tefsirlerde bir yandan rivayetin ağırlığı hissedilirken öte yandan dilsel açıklamalar öne çıkmışsa, mutezile ekolünün etkin olmasından sonra tefsirlerde akılcı yorumlar ve bunlara yönelik cevaplar satırlara şekil vermiştir. Bu çok normal bir durumdur, çünkü Kur'ân-ı Kerîm diriye hitap eder ve diriler eliyle

dirilerin problemlerine çözüm getirir. Bunu söylemekle Kur'an tefsirlerinin geleceğe yönelik öngörülerde bulunmayacağı ve geleceğe projeksiyon tutmayacağını kastetmiyoruz. Zaten yetkin müfessirler Kur'an'ın mesajlarını hem dönemlerindeki insanları tatmin edecek tarzda sunarlar hem de gelecekteki insanları aydınlatırlar. Yazıldığı dönemdeki insanların ihtiyacını görmekte yetersiz kalan bir tefsirin geleceğe yönelik çözüm önerilerinde bulunması çoğu kere mümkün olmaz. İbn Cerir et-Taberî, Cârullah ez-Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî gibi müfessirlerin tefsirlerinin bugün bile büyük bir hayranlıkla okunması onların eserlerini çağlarını aşan bir ufuk ile kaleme aldıklarını ve eserlerinin halen canlı olduğunu gösterir.

Öncelikle yazıldığı dönemin ihtiyaçlarını göz önünde tuttuğu ve o dönemdeki insanlara hitap ettiği anlaşılabilir *Tefhîmu'l-Kur'ân*'ın geleceğe yönelik bakışlardan yoksun olmadığı da göze çarpmaktadır. Bu yönleriyle bakıldığında *Tefhîmu'l-Kur'ân* XX. yüzyılda yazılan tefsirler arasında, gerek milletlerarası şöhret gerekse Urduca'nın dışındaki dillerde ve muhtelif ülkelerde yayınlanma ve okunma oranı bakımından ön sıralarda yer almaktadır. Bu muhtelif coğrafyalardaki Müslümanların Mevdûdî'ye olan güveninin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Nasıl Mevdûdî peygamberler için bile "onlar da beşerdir" diyorsa pek tabii ki kendisi de beşerdir ve yorumlarında isabet etmesi gibi hata yapması da mümkündür. Ancak bu onun hareket noktası ve yöntemi ile ilgili bir konu değildir. Tefsirine yön veren dinamikleri ve yöntemi büyük oranda sağlıklı olan Mevdûdî'nin zaman zaman tefsiriyle ilgili ciddi eleştiriler alması konuları değerlendirirken ortaya koyduğu yaklaşımlardan bir kısmının kabul görmediğini göstermektedir.

Bir eserin değeri muhtevası kadar niçin yazıldığı ve hangi boşluğu doldurmayı hedeflediği ile de ilgilidir. Benzer eserlerin bulunduğu bir dönemde çok iyi ve sağlam bir eser yazmak çoğu kere bir maharet olarak kabul edilmez, asıl maharet *ihtiyaç ortaya çıktığında o ihtiyacı en iyi bir biçimde karşılayan eserler* kaleme almaktır. İbnü'n-Nedîm'in kendi dönemine kadar yazılan müellefatı tanıttığı *el-Fihrist* adlı kitabı, İbn Mücâhid'in kıraat alanındaki *Kitâbü's-Seb'a'sı*, Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* adlı tefsiri ve İbn Haldûn'un *Mukaddime*'si bu türden boşluk dolduran kitaplardandır.

Yukarıda arz etmeye çalıştığımız temel dinamikler ve faktörler Mevdûdî'nin eserini doğru amaçlar için doğru zamanda ve uygun bir muhteva ile yazdığını göstermektedir. Belki de eser, mevcut yapısı korunarak şu andakinden biraz daha geniş kaleme alınmış olsaydı çok daha büyük bir boşluğu doldurmaya aday bir tefsir olacaktı.

Bibliyografya

- Abd, Cödrî Abdurrahman, *Seyyid Ebü'l-A'lâ Mevdûdî*, Lahor 1988.
- Binörî, Muhammed Yusuf, *el-Üstazü'l-Mevdûdî ve Şey'ün min Hayatîhi ve Efkarîhi*, I-II, Karaçi 1977.
- Birişik, Abdülhamit, *Hind Altkitâsı Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001.

- _____, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân: Batı Etkisinde Hint Kur'ân Araştırmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.
- _____, “Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri”, *Mevdûdî: Hayatı, Görüşleri ve Eserleri* (ed. A. Birışık), İnsan Yayınları, İstanbul 2007.
- _____, “Hint Alt Kıtasında Gaybın Bilinmesine İlişkin Görüşler”, *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları V* (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-1), Ensar Neşriyatı, İstanbul 2003, s. 289-303.
- _____, “Hint Alt Kıtasında İslâm Araştırmalarının Dünü Bugünü: Kurumlar, İlmi Faaliyetler, Şahıslar. Eserler”, *Divân İlmi Araştırmalar*, sy. 17 (2004/2), s. 1-62.
- Faruqi, Ziya-ul-Hasan, *The Deoband School and the Demand for Pakistan*, Progressive Books, Lahore 1962.
- Geylânî, Menâzir Ahsen, *Sevânih-i Kâsımî*, I-III, Lahor, ts.
- Khan, Ghazanfar Ali, “Educational Conditions of Indian Muslims During 19th Century”, *Journal of the Pakistan Historical Society*, LII/1 (Karaçi 2004), s. 67-70.
- Masudul Hasan, *Sayyid Abul A'la Maududi and His Thought*, I-II, Lahor 1984.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân, İdâre-i Tercümânü'l-Kur'ân*, Lahor 1991.
- _____, “Kur'ân-ı Mecid”, *Âin*, (Tefhîmü'l-Kur'ân Özel Sayısı), 11/7 (Lahor 1972), 120-122.
- _____, *Kur'ân ki Çâr Bünyâdî Istilâheyn: İlâh Rab İbadet aor Dîn*, Islamic Publications, Lahor 1973, Mukaddime.
- Minault, Gail, *The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India*, Columbia University, New York 1982.
- Qureshi, Ishtiaq Husain, *Ulema in Politics*, Maaref Limited, Karachi 1974.
- Razawi, Shafqat Hussain, “Darul Talif-wa-Tarjuma, Jamia Usmani (Usmania University Hyderabad, India)”, *Journal of Pakistan Historical Society*, XLIV/4 (1996), s. 349-357.
- Siddiqi, M.R., “el-Câmiatü'l-Osmâniyye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1993, VII, 103-104.
- Şensoy, Sedat, “Nazmü'l-Kur'ân”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 464-466.
- Tayyib, Muhammed, *Târih-i Dârululûm-ı Diyobend*, Karaçi, ts.